

DAMIR MAGAŠ, Povijesno-zemljopisne osnove razvoja Nina i problemi njegove suvremene valorizacije, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Djela, knj. 5, Zadar, 1995., 169 str.

Nakon velikog zbornika »Povijest grada Nina«, objavljenog 1969. god. u povodu devetstote obljetnice Krešimirove povelje, monografija Damira Magaša prvo je cjelovito i interdisciplinarno zasnovano istraživanje o gradu Ninu. Područje istraživanja obuhvaća grad Nin i njegov uži prostor – današnje općine Vir i Nin s naseljima Nin, Ninski Stanovi, Poljica, Privlaka, Vrsi i Zaton (danas u sastavu Županije zadarsko-kninske). Metodološki se rad nadovezuje na rezultate raznorodnih društvenih i prirodnih znanosti (arheologija, povijest, ekonomija, geografija, geologija, hidrogeologija i dr.). Knjiga je tematski podijeljena u nekoliko osnovnih cjelina. U prvom dijelu (3–6) sažeto se opisuje na »Zemljopisni položaj, smještaj, obuhvat i veličinu« prostora. »Prirodno-zemljopisna obilježja ninskog prostora« naslov su druge cjeline (7–35), u kojoj se u više pojedinačnih poglavlja obrađuju temelji reljefne strukture i grada terena, osnovne značajke klime i voda, biljni pokrov i tla, kao bitne odrednice i osnovni geografski čimbenici bez obzira na vremenska razdoblja. Najopsežniji dio knjige (»Povijesno-zemljopisna osnova urbanog razvoja Nina«, 36–125) odnosi se na historijsko-geografski razvoj ninskog prostora od najstarijih tragova postojanja ljudskih zajednica do danas. Iako za ninski prostor naseljenost nije sasvim potvrđena za razdoblje paleolita, doba indoeuropskih kolonizacija (eneolit, neolit, željezno doba) donosi kvalitativno novu i bogato razvijenu liburnsku kulturu. U I. st. prije Krista Nin dospijeva pod rimsku vlast i stječe status municipija. Unutar gradskih zidina formira se nova urbana jezgra koja oponaša izgled ostalih rimskih gradskih središta na jadranskoj obali. Značaj Ninu i njegovu užem području daje povoljni zemljopisni smještaj na raskrižju važnih antičkih prometnica, pomorski promet i luka, ali i mogućnost razvijene poljoprivrede i stočarstva na plodnim površinama zaleda. Uloga Nina u ranosrednjovjekovnom razdoblju hrvatske povijesti dobro je poznata. Uzimajući u obzir sve tadašnje povijesne čimbenike (formiranje hrvatskih župa, pokršćavanje, stvaranje biskupije, postojanje hrvatskog plemstva i njegovih posjeda, povezanost sa Zadrom itd.), autor upućuje na višestoljetne historijsko-geografske procese i promjene na ninskom prostoru. Značaj glavnoga grada u prostoru primarne sredozemno-planinske geopolitičke jezgre Hrvatske omogućio je da Nin postane prijestolnica, odnosno središte državne organizacije hrvatskih narodnih vladara. U prvom stoljeću mlatačke uprave ninski distrikt zadržava izvjesnu samoupravu (posebice crkvenu /biskupija/ i sudsku), ali se – napose od druge polovice XV. st. – opaža proces postupnog nazadovanja. Turske provale i pustošenja od kraja XV. i tijekom XVI. st. dovode do nestanka velikog broja seoskih naselja. Grad je u nekoliko navrata u cijelosti napušten i zapaljen kako ne bi postao strateška utvrda za turska napredovanja prema Zadru. Ninska biskupija, iako formalno zadržava granice iz XV. st., u stvarnosti jedva uspijeva ostvariti nadležnosti u neposrednom zaobalju Zadra i Nina, dok biskupi, svećenici i redovnici cijelo to vrijeme borave u Zadru, Istri i na Apeninskom poluotoku. Tijekom prve polovice XVII. st. prilike u Ninu i okolici se donekle ustaljuju, početak kandijskog rata označio je vrhunac razaranja i uništenja kako grada tako i okolice. Zapaljen i porušen na samom početku rata, Nin će u idućim desetljećima biti od drugorazrednog značenja. Problem obnove i ponovnog naseljavanja Nina i okolice dodatno otežavaju složeni međuvjerski odnosi i stalni sukobi starosjedićakog življa s morlačkim došljacima. Završetkom kandijskog rata stvaraju se uvjeti za postupnu konsolidaciju života u gradu i okolici. Nin je tijekom tog razdoblja sjedište zasebnoga kneza, uz kojeg atkad – isključivo za vojne nadležnosti – djeluje i pukovnik. U XVIII. st. Nin postaje autonomna gradska komuna (kneštvo), ima oko 2.000 stanovnika i postupno oživljava svoje tradicionalne gospodarske grane (poljodjelstvo, stočarstvo, mlinovi, ribarstvo), kojima se pridružuje sitna trgovina i tekstilna manufaktura. Bolju napućenost i brži gospodarski razvoj grada i okolice otežavaju, prvom redu, nezdravi malarični uvjeti

i zastarjeli kolonatski odnosi u agraru. Razmatrajući povijesno-geografske čimbenike razvoja Nina od početka XIX. st., autor upozorava na česte promjene upravno-teritorijalnog ustrojstva Nina i okolice, postupan porast stanovništva, kao i stanje u gospodarstvu. Zaostajanje Nina za ostalim (većim i razvijenijim središtima u Dalmaciji) izrazilo je i između dva svjetska rata, kada je grad Nin brojem pučanstva jedan od najmanjih na hrvatskom priobalju, a znatan dio stanovnika prisiljen na svakodnevno obavljanje mnogih poslova u susjednom Zadru, Šibeniku, Biogradu, Benkovcu i dr. Nakon drugoga svjetskog rata Nin ne doživljava bitnije pozitivne gospodarske pomake, a 1960. gubi status sjedišta općine, što će uzrokovati da Nin ostane »tek malo provincijsko, lokalno središte čije su komparativne razvojne prednosti najčešće ostale samo naznačene« (123). Potkraj sedamdesetih godina ipak započinju pozitivniji pomaci u razvoju ninskog prostora (turizam, industrija, ribarsko-prehrambeni kompleks). Uspostavom suverene Hrvatske započinje – ističe autor – novo poglavlje u razvilku ninske općine, prekinuto i usporeno srpskom agresijom 1991. godine.

Četvrta cjelina nosi naslov »Problemi sociogeografske preobrazbe iza II. svjetskog rata« (126–136). Raščlambom statističkih pokazatelja o kretanju broja stanovnika, pučanstva prema djelatnosti i osnovnim obilježjima gospodarstva, autor ističe na osnovne pozitivne (povećanje pismenosti i obrazovanosti, poboljšanje materijalnog stanja pojedinih društvenih skupina, djelomična urbanizacija, prometna i infrastrukturna povezanost, povećanje udjela djelatnog i zaposlenog pučanstva i dr.) i negativne (deagrarizacija, napuštanje sela, iseljavanje, poremećaji u kretanju broja i strukturama pučanstva) procese sociogeografske preobrazbe ninskoga kraja.

Završna cjelina (»Dileme i perspektive prostornog razvoja«, 137–141) bavi se mogućnostima osmišljavanja prostornog razvoja kroz prostorne planove, političko-administrativne odluke i planove društveno-gospodarskog razvoja, te kritičkim preispitivanjem mogućnosti daljnjeg razvoja Nina. Poseban poticaj tome daje teritorijalno-upravna razdioba Hrvatske na županije te ponovno osnivanje većeg broja manjih općina koje imaju odgovarajuće samoupravne i teritorijalne nadležnosti. Time je Nin vratio, a Vir prvi put ostvario funkciju i značenje općinskog središta.

Na kraju knjige nalazi se popis korištene literature, arhivalija, statistika i starijih kartografskih izvora (142–156), sažetak na engleskom jeziku (157–159), popis zemljopisnih pojmova (160–169) te 27 kartografskih priloga.

Monografija historijskoga geografa i prostornog planera dr. Damira Magaša prva je cjelovita historijsko-geografska studija Nina i njegove okolice u našoj literaturi. Uspješnim obrazloženjem geneze, značenja i promjenljive funkcije tog jedinstveno važnog i vrijednoga historijsko-geografskog središta autor je dao vrijedan doprinos poznavanju procesa oblikovanja kulturnog pejzaža jedne od mikroregija sjeverne Dalmacije.

Lovorka Čoralić